

Oppimisvaikeuksien tunnistaminen ja huomioiminen opetuksessa Savon ammatti- ja aikuisopistossa

Riitta Oksman

**Kehittämishankeraportti
Huhtikuu 2008**

**JYVÄSKYLÄN
AMMATTIKORKEAKOULU**
Ammatillinen opettajakorkeakoulu

Tekijä(t) Oksman, Riitta	Julkaisun laji Kehittämishankeraportti	
	Sivumäärä 42	Julkaisun kieli Suomi
	Luottamuksellisuus ☐ Salainen _____ saakka	
Työn nimi Oppimisvaikeuksien tunnistaminen ja huomioiminen opetuksessa Savon ammatti- ja aikuisopistossa		
Koulutusohjelma Ammatillinen opettajakorkeakoulu, erityisopettajakoulutus		
Työn ohjaaja(t) Hirvonen, Maija		
Toimeksiantaja(t)		
Tiivistelmä Koulutuksellisen tasa-arvon periaatteen mukaisesti koko ikäluokalle tarjotaan kouluttautumista myös ammatillisiin perustutkintoihin. Osa peruskoulun päättäneistä nuorista tarvitsee erityisopetuksellisia järjestelyjä kyetäkseen suoriutumaan ammatillisista opinnoista. Opiskelijoiden erityiset tarpeet on otettava huomioon opetuksen tavoitteissa ja järjestämisessä. Opettajat kokevat opiskelijoiden erilaisten tuen tarpeiden tunnistamisen vaikeaksi. Oppimisvaikeuksien ja tuen tarpeessa olevien opiskelijoiden tukemiseen ei tavallisella opettajalla kuitenkaan ole välttämättä keinoja eikä välineitä. Erityisopetuksen myötä on esitetty, että kaikilla opettajilla tulisi olla tietoa oppimisvaikeuksista ja erityisopetuksen menetelmistä. Erityistä tukea tarvitsevan opiskelijan tunnistamiseksi ja auttamiseksi tarvitaan jatkuvaa kehitystyötä, koulutusta ja oppimista. Tämän kehittämishankkeen tavoitteena on tuoda käytännön ohjeita ryhmänohjaajille ja opettajille oppimisen vaikeuksien huomioimiseen ja tunnistamiseen opetuksessa Savon ammatti- ja aikuisopistossa. Kehittämishankkeen tavoitteena on helpottaa erityisen tuen tarpeen varhaista tunnistamista kiinnittämällä huomiota erilaiseen käyttäytymiseen sekä havainnoimalla opiskelijaa yksilönä ja ryhmän jäsenenä. Oleellista on myös se, miten ja millaisin keinoin erityisen tuen tarpeen tunnistamisesta edetään pedagogisiin ratkaisuihin. Oppimiseen liittyvistä vaikeuksista kehittämishankkeeseen on valittu kielelliset vaikeudet, matemaattiset oppimisvaikeudet, tarkkaavuus- ja ylivilkkaushäiriöt, autismin kirjoon kuuluvat vaikeudet, mielenterveyden ongelmat sekä käyttäytymisen häiriöt. Työssä on käsitelty yleisesti oppimisen vaikeuksia sekä koottu ohjeita opettajalle opiskelijoiden ohjaamista varten. Kehittämishankkeen taustana toimii Savon ammatti- ja aikuisopiston erityisopetuksen suunnitelma ja toteutus. Hankkeessa tuotettu materiaali viedään koulutuskuntayhtymän verkko-opetusohjelmaan.		
Avainsanat (asiasanat) erityisopetus, ammatillinen erityisopetus, oppimisvaikeudet, opetusmenetelmät		
Muut tiedot		

Author(s) Oksman, Riitta	Type of Publication Development project report	
	Pages 42	Language Finnish
	Confidential ☐ Confidential until _____	
Title Recognising learning difficulties and taking them into account in teaching at Savo Vocational College		
Degree Programme Vocational Teacher Education College, special needs teacher education		
Tutor(s) Hirvonen, Maija		
Assigned by		
Abstract		
Under the principle of equal education opportunities, entire age groups should be offered the possibility of enrolling in vocational education. Some comprehensive school graduates need arrangements for special education to get through vocational studies. Students' special needs must be taken into consideration in setting educational goals and organising teaching. Teachers find it difficult to recognise students' needs for various types of special support. Ordinary teachers may not necessarily even have the means to provide support to students who have learning difficulties or a need for extra support. With a recognition of the need for special education it has also been suggested that all teachers should have knowledge of learning difficulties and the methods of special education. The recognition and assistance of a student with special needs support requires continuous development work, education and learning. This development project aims to provide practical instructions for group tutors and teachers on how to recognize and take into account learning difficulties in teaching at Savo Vocational College. The development project aims to make the early recognition of the need for special support easier by paying attention to unusual behaviour and by observing the student as an individual and a member of a group. Another essential aspect is understanding how and by what means teachers can move from recognising the need to providing pedagogical solutions. The following learning-related difficulties were selected for the development project: linguistic problems , mathematical learning difficulties, attention deficit and hyperactivity disorders, autism-related difficulties, mental health problems and behavioural problems. The work covers a wide range of learning difficulties and assembles instructions for teachers on how to best guide students. The framework of the development project is the planning and implementation of special education at Savo Vocational College. The materials produced during the course of the project will be added to the e-learning application of the Educational Federation of Municipalities of Savo.		
Keywords special education, vocational special education, learning difficulties, teaching methods		
Miscellaneous		

SISÄLTÖ

JOHDANTO	2
2 HANKKEEN TAUSTAA	3
2.1 Ammatillinen erityisopetus.....	3
2.2 Erityisopetus Savon ammatti- ja aikuisopistossa.....	6
3 OPPIMISVAIKEUKSIEN TUNNISTAMINEN	9
3.1 Yleistä.....	9
3.2 Opettaja rooli ja erilainen opiskelija.....	11
4 OPPIMISEEN LIITTYVIÄ VAIKEUKSIA	12
4.1 Lukemis- ja kirjoittamisvaikeudet.....	12
4.1.1 Lukemis- ja kirjoittamisvaikeuksien huomioiminen opetuksessa.....	14
4.2 Matemaattiset oppimisvaikeudet.....	15
4.2.1 Matemaattisten oppimisvaikeuksien huomioiminen opetuksessa.....	17
4.3 Tarkkaavuus- ja ylivilkkaushäiriö.....	18
4.3.1 Tarkkaavuus- ja ylivilkkaushäiriön huomioiminen opetuksessa.....	20
4.4 Dysfasia.....	21
4.4.1 Dysfaattisen opiskelijan huomioiminen opetuksessa.....	24
4.5 Autismin kirjo.....	25
4.5.1 Asperger.....	26
4.5.2 Autismin ja Aspergerin oireyhtymän huomioiminen opetuksessa.....	27
4.5.3 Touretten oireyhtymä.....	27
4.5.4 Touretten oireyhtymän huomioiminen opetuksessa.....	28
4.6 Muita oppimisen ongelmia.....	29
4.6.1 Käyttäytymisen häiriöt.....	29
4.6.2 Mielenterveyden ongelmat.....	30
4.6.3 Käyttäytymisen ja mielenterveyden ongelmien huomioiminen opetuksessa.....	32
5 POHDINTA	34
LÄHTEET.....	36
LIITTEET.....	40

1 JOHDANTO

Opetusministeriön kehittämissuunnitelman (2008-2012) eräänä painopisteenä on tasa-arvoisten koulutusmahdollisuuksien turvaaminen sekä ammatillisten opettajien pedagogisen erityisosaamisen parantaminen. Koulutuksellisen tasa-arvon periaatteen mukaisesti koko ikäluokalle tulee tarjota mahdollisuus myös ammatillisiin opintoihin. Osa peruskoulun päättäneistä nuorista tarvitsee kuitenkin erityisopetuksellisia järjestelyjä kyetäkseen suoriutumaan koulutuksesta. Kehittämissuunnitelman 2008-2012 mukaan ammatillista erityisopetusta kehitetään siten, että erityisen tuen tarpeessa olevat opiskelijat opiskelevat pääsääntöisesti muiden opiskelijoiden kanssa samoissa tiloissa. (Koulutus ja tutkimus 2007,23 - 47.) Ammatillinen erityisopetus on toisen asteen ammatillisessa koulutuksessa toteutettavaa opetusta, jonka tarkoituksena on tukea niitä opiskelijoita, jotka vammaisuuden, sairauden, kehityksen viivästymisen, tunne-elämän häiriön tai muun syyn vuoksi tarvitsevat erityisiä opetus - ja oppilashuoltopalveluja. Opiskelijalle tulee laatia henkilökohtainen erityisopetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma. (Laki ammatillisesta koulutuksesta, 20 §).

Opiskelijoiden erityiset tarpeet on otettava huomioon opetuksessa, koulutuksen tavoitteissa ja järjestämisessä. Ammatillisen erityisopetuksen toimenpideohjelman (2004) tavoitteena on erityisopetuksen laadun parantaminen opetussuunnitelmatyötä ja opettajien erityisopetuksen osaamista kehittämällä. Erilaisten opiskelijoiden ja tarpeiden tunnistaminen koetaan vaikeaksi edelleen opettajien keskuudessa. Oppimisvaikeuksien ja tuen tarpeessa olevien opiskelijoiden tukemiseen ei tavallisella opettajalla kuitenkaan ole välttämättä keinoja eikä välineitä. Erityisopetuksen lisääntymisen myötä on otettu esille ajatus siitä, että kaikilla opettajilla tulisi olla jonkin verran tietoa oppimisvaikeuksista ja erityisopetuksen menetelmistä. Erityisopiskelijan tunnistamiseksi ja auttamiseksi tarvitaan jatkuvaa kehitystyötä, koulutusta ja oppimista. (Miettinen 2003, 15.)

Tämän kehittämishankkeen tavoitteena on tuoda käytännön ohjeita ryhmänohjaajille ja opettajille oppimisen vaikeuksien huomioimiseen ja tunnistamiseen opetuksessa. Kehittämishankkeen tavoitteena on helpottaa

erityisen tuen tarpeen varhaista tunnistamista kiinnittämällä huomiota opiskelijan käyttäytymiseen sekä havainnoimalla opiskelijaa ryhmän jäsenenä ja yksilönä. Ammatillisen koulutuksen kehittäminen muuttaa erityisesti opettajan roolia sekä asettaa haasteita ammatilliselle ja pedagogiselle osaamiselle. Oleellista on myös se, miten ja millaisin keinoin erityisen tuen tarpeen tunnistamisesta edetään pedagogisiin ratkaisuihin.

(Koulutus ja tutkimus 2003 - 2008, 39).

Kehittämishankkeen tavoitteena on auttaa erityisopetuksen tuomista luonnolliseksi osa ammatillista opetusta. Työn tarkoitus on olla opettajan arkipäivän työkalu ja toimia muistin tukena jokapäiväisessä opetustyössä. Oppimisen vaikeuksiin liittyvää materiaalia ja kirjallisuutta on paljon saatavilla, mutta monesti saatuja tietoja ei ole aina helppoa soveltaa käytännön opetustyöhön. Kehittämishankkeenä tarkoituksena on ollut siis koota tietopaketti, johon on kerätty ehkä oleellisimmat asiat oppimisen vaikeuksista.

Tähän työhön on koottu tiiviisti tietoa myös ammatillisesta erityisopetuksesta sekä sitä koskevasta lainsäädännöstä. Lisäksi Savon ammatti- ja aikuisopiston erityisopetusta koskevia suunnitelmaa sekä arvoja koskevia pääkohtia. Savon ammatti- ja aikuisopiston erityisopetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma liittyy kiinteästi tähän työhön. Tämä kehittämishanke toimii myös eräänlaisena kokoavana teoksena erityisopettajakoulutuksen ajalta.

2 HANKKEEN TAUSTAA

2.1 Ammatillinen erityisopetus

Suomen ammattikoulutus joutui toisen maailmansodan jälkeen muutosten eteen. Ammatillisen koulutuksen tarve kasvoi ja se vaati opintojen laajentamista ja oppisisältöjen kehittämistä. Vuonna 1958 tuli voimaan laki ammattioppilaitoksista. Ammatillisen koulutuksen järjestäminen tuli kuntien velvollisuudeksi. Kaikilla nuorilla oli siis mahdollisuus ammatillisen

koulutuksen hankkimiseen. Erityisopetuksen osalta uudistus painottui lähinnä invalidein koulutukseen, heille perustettiin vielä useita erityisoppilaitoksia, mutta myöhemmin vajaakuntoisia alettiin opettaa myös yleisissä ammattioppilaitoksissa. Kuitenkin erityisopetus on laajentunut merkittävästi vasta viime vuosikymmenen aikana. (Tuunainen 1989, 75.)

Integraatio ja lain velvoittama koko ikäluokan kouluttaminen aiheuttivat ammatillisen koulutuksen toiminnassa muutoksia. (Koulutus ja tutkimus 2003-2008, 40). Koko ikäluokan kouluttaminen periaate on tuonut ammatilliseen peruskoulutukseen nuoria, joita siellä ei ole aikaisemmin ollut. Pulmat oppimisessa, tarkkaavaisuudessa ja keskittymisessä sekä päihde- ja mielenterveydenongelmat tai muuta epäsosiaaliseen elämään liittyvät ongelmat ovat arkipäivää nykyisessä ammatillisessa oppilaitoksessa. (Miettinen 2003, 12 .)

Valtakunnallisesti Tilastokeskuksen (2007) mukaan vuonna 2005 oppilaitosmuotoisessa ammatillisessa peruskoulutuksessa oli 152 300 opiskelijaa. (Taulukko 1) Opiskelijoita oli 3 prosenttia enemmän kuin edellisellä vuonna. Ammatillinen peruskoulutus sisältää toisen asteen perustutkintoihin ja opistoasteen tutkintoihin johtavat ja valmistavat koulutukset. (Tilastokeskus 2007, 37.)

TAULUKKO 1 Ammatillisen peruskoulutuksen opiskelijat 2000 - 2005 (Tilastokeskus 2007)

Ammatillisen peruskoulutuksen opiskelijat 2000 - 2005 1)

Vuosi	Opetussuunnitelma- perusteinen ammatil- linen peruskoulutus	Näyttötutkintoon valmistava ammatil- linen peruskoulutus	Yhteensä
2000	121 812	9 279	131 091
2001	118 679	11 325	130 004
2002	120 204	13 655	133 859
2003	120 111	16 098	136 209
2004	122 607	24 914	147 521
2005	124 188	28 140	152 328

1) Ammatillisen koulutuksen opiskelijoiden perusjoukko on muuttunut vuonna 2004.

Erityistä tukea tarvitsevien ammatillisen koulutuksen opiskelijoiden määrä on lisääntynyt viime vuosina. (Tilastokeskus 2007, 63.) Syksyllä 2005 ammatillisen koulutuksen opiskelijoista lähes 14 000 eli 5,7 prosenttia oli erityisen tuen tarpeessa olevia koko ammatillisen koulutuksen opiskelijamäärästä. Kasvua edelliseen vuoteen oli 12 prosenttia. Miehiä erityisopiskelijoina oli 64 prosenttia. Yleisimpiä syitä erityisopetukseen olivat lievä kehityksen viivästyminen ja kielelliset vaikeudet. Erityisopiskelijoista 18 prosenttia opiskeli erityisoppilaitoksissa ja muuta ammatillista koulutusta antavissa oppilaitoksissa tai oppisopimuskoulutuksessa.

Erityisopetusryhmissä opiskeli yksi kolmasosa ja integroituina muihin ryhmiin kaksi kolmasosaa. Suurin osa erityisopiskelijoista (13 500) opiskeli oppilaitosmuotoisessa opetussuunnitelmaperusteisessa toisen asteen ammatilliseen perustutkintoon tähtäävässä koulutuksessa. (Tilastokeskus 2007, 64.) Liite 1.

Integroitu erityisopetus tavallisissa ammatillisissa oppilaitoksissa on jo nykyisessä lainsäädännössä ja opetussuunnitelman perusteissa määritelty pääasialliseksi erityisopetuksen järjestämistavaksi. Tavoitteena on esteetön ammatillinen oppilaitos, jossa erityisopetusta saava opiskelija on yksi opiskelija muiden joukossa. Esteettömyys tarkoittaa liikkumista oppilaitoksen tiloissa, kaikkien opiskelijoiden oppimista ja opiskelua edistäviä asenteita, erilaisuuden hyväksymistä ja tietolähteiden saavutettavuutta. Toisen asteen koulutuksessa tulisi jatkaa perusopetuksessa aloitettua kasvatustyötä. (Miettinen 2003, 13.)

Koulutus- ja kehittämissuunnitelmassa vuosille 2008 -2012 opetusministeriö korostaa, että kaikilla opiskelijoilla on mahdollisuus työllistymistä tukevaan ammatilliseen koulutukseen. Koulutusta ja pääsyä työelämään tuetaan yhdistämällä koulutukseen elämänhallintaa ja työkykyä parantavia voimia kuten kuntoutusta, työkokeiluja ohjattuja työnhaku- ja valmennuspalveluja ja muita tulitoimenpiteitä. (Koulutus ja tutkimus 2007 - 2012, 40.)

Ammatillisten perustutkintojen vaatimukset määritellään alakohtaisissa valtakunnallisissa opetussuunnitelman perusteissa. Erityisopetuksessa tutkintovaatimusten tavoitteita on mahdollista mukauttaa tai muuten tukitoimenpiteillä yksilöllistää siten, että opiskelijalla on mahdollisuus tutkinnon

suorittamiseen. Erityisopetuksena ei pidetä tukiopetusta tai lieviä oppimis- ja sopeutumishäiriöitä omaavia opiskelijoita. (Asetus ammatillisesta koulutuksesta 1998,8§). Opetus tulee siis tarvittaessa järjestää erityisopetuksena, mutta ammatillisen koulutuksen lainsäädännössä ei kuitenkaan määritellä sitä, miten, kenelle ja milloin pitää tehdä henkilökohtainen opetuksen järjestämistä (HOJKS) koskeva suunnitelma. Koulutuksen järjestäjä päättää erityisopetuksena annettavasta erityisopetuksesta ja siitä prosessista, miten päätös tehdään. (Miettinen, Aunola & Niemelä, Stenroos, Alalääkkölä, Lehto & Kannisto 2007, 266.)

2.2 Erityisopetus Savon ammatti- ja aikuisopistossa

Savon ammatti- ja aikuisopisto on yksi suurimmista ammatillisen perus-, jatko- ja täydennyskoulutuksen järjestäjistä. Yhteensä oppilaitoksessa on opiskelijoita noin 8000 ja henkilöstöä 1000. Koulutusta on kymmenellä paikkakunnalla.

Savon ammatti- ja aikuisopistossa opiskelee tällä hetkellä 5592 opiskelijaa perustutkintoihin tähtäävässä koulutuksessa ja heistä 666 on erityisopiskelijoita eli 11,37 prosenttia koko opiskelijamäärästä.. Pienryhmissä opiskelee noin 120 opiskelijaa ja integroituina muihin ryhmiin on suurin osa eli 410 opiskelijaa. Lisäksi valmentavassa koulutuksessa on 90 opiskelijaa. Suurin osa erityisopiskelijoista opiskelee tekniikan ja liikenteen alalla (396). Marata- ja elintarvikealalla ja luonnonvara- ja ympäristöalalla 121 opiskelijaa sekä sosiaali-, terveys- ja liikunta-alalla sekä yhteiskuntatieteiden, liiketalouden ja hallinnon alalla 114 opiskelijaa. (Rahunen 2008.)

Opinnot keskeyttäneiden määrä on pienentynyt Savon ammatti- ja aikuisopistossa vuodesta 2006. Vuonna 2007 keskeyttäneiden kokonaismäärä oli 612 (11 %). (Rissanen 2008.)

Ammatillinen erityisopetus on tarkoitettu opiskelijoille, jotka tarvitsevat erityisjärjestelyitä tai opiskelijahuoltopalveluita opintojensa tueksi. Syy erityisjärjestelyihin voi olla esimerkiksi vamma, sairaus tai kehityksen

viivästyminen. Opetuksessa huomioidaan opiskelijan yksilölliset tarpeet. Ammatillinen erityisopetus tarjoaa mahdollisuuden ammatillisen perustutkinnon suorittamiseen ja työelämään sijoittumisen. Koulutukseen voivat hakea sekä nuoret että aikuiset opiskelijat. (Daavittila & Mänty 2002, 138).

Kaikkien ammatillisten oppilaitosten tulee laatia suunnitelma erityisopetuksen järjestämisestä. Suunnitelmassa tulee määritellä erityisopetuksen periaatteet, tavoitteet, toteutus, opetusmenetelmät, tuki- ja erityispalvelut, asiantuntijapalvelut, yhteistyötahot ja vastuut. Oppilaitoksen on varattava näihin riittävät voimavarat. Erityisopetuksessa opiskelijalle voidaan antaa maksutta oppikirjat ja muut koulutarvikkeet, majoituksessa oleville viikoittaiset kotimatkat, täysihoito oppilasasuntolassa sekä henkilökohtaiset työvarusteet. (Laki ammatillisesta koulutuksesta 1998, 38§.) Erityisopetusta saavien opiskelijoiden rahoitus on 1,5 –ertainen muiden saman alan opiskelijoiden rahoitukseen verrattuna. (Asetus opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta, 1988, 9§.) Tällä lisärahoituksella on tarkoitus järjestää mm. yllämainitut lisäpalvelut muiden tukitoimien lisäksi. Tavoitteena on, että opiskelija voi opiskella ja menestyä opinnoissaan ja saavuttaa sellaisen osaamisen tason, että voi sijoittua työelämään sekä elää mahdollisimman itsenäisesti. (Daavittila & Mänty 2002, 140.)

Savon ammatti- ja aikuisopiston erityisopetuksen suunnitelman tarkoituksena on antaa opetushallituksen määräämät ohjeet erityisopetuksesta. Nämä ohjeet pätevät kaikissa Savon ammatti- ja aikuisopiston toimipaikoissa perustutkintoihin johtavassa ja valmentavassa koulutuksessa sekä soveltuvin osin aikuiskoulutuksessa. Savon ammatti- ja aikuisopiston erityisopetusta koskeva suunnitelman on osa oppilaitoskohtaista opetussuunnitelmaa. Erityisopetuksen järjestämistä koskevassa suunnitelmassa on käsitelty erityisopetuksen järjestämisen periaatteita sekä erityisopetusta koskevia lakeja ja asetuksia. Suunnitelmassa käsitellyt Savon ammatti- ja aikuisopiston visio, missio ja arvot luovat perustan yleisille ja laadullisille erityisopetuksen tavoitteille. Suunnitelmassa on tuotu esille myös erityisopiskelijan tuki- ja erityispalveluja ja erilaisia pedagogisia opetus- ja ohjausmenetelmiä. Myös erityisopiskelijan työssäoppimiseen ja sen suunnittelemiseen sekä

ammattiosaamisen näyttöihin löytyy ohjeistus. Suunnitelmassa on tuotu esille myös erityisopiskelijan tuki- ja erityispalveluja ja erilaisia pedagogisia opetus- ja ohjausmenetelmiä. Lisäksi se sisältää ohjeet erityisopiskelijan työssäoppimisen järjestämiseen ja sen suunnitteluun sekä ammattiosaamisen näyttöihin.

Savon ammatti- ja aikuisopiston visio, missio ja arvot

Visio: Savon koulutuskuntayhtymä tuottaa Pohjois-Savoon hyvinvointia tarjoamalla valtakunnallisesti ja kansainvälisesti vetovoimaisia koulutuspalveluja, jotka perustuvat laaja-alaiseen vuorovaikutukseen työelämän kanssa ja elinikäiseen oppimiseen.

Missio: Osaamista elämään ja ammatteihin.

Arvot: Ihmisyyden kunnioitus

(rehellisyys, oikeudenmukaisuus, tasa-arvo, erilaisuuden hyväksyminen, yksilöllisyys)

Yhteisöllisyys

(sitoutuminen, vastuullisuus, arvostus, keskinäinen kunnioitus, avoimuus, luottamus)

Osaaminen

(terve ammattitilaisuus, ammattitaito, asiakaslähtöisyys, johdonmukaisuus, kannustaminen, taloudellisuus ja tehokkuus)

(Savon ammatti- ja aikuisopiston erityisopetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma 2007, 6)

3 Oppimisvaikeuksien tunnistaminen

3.1 Yleistä

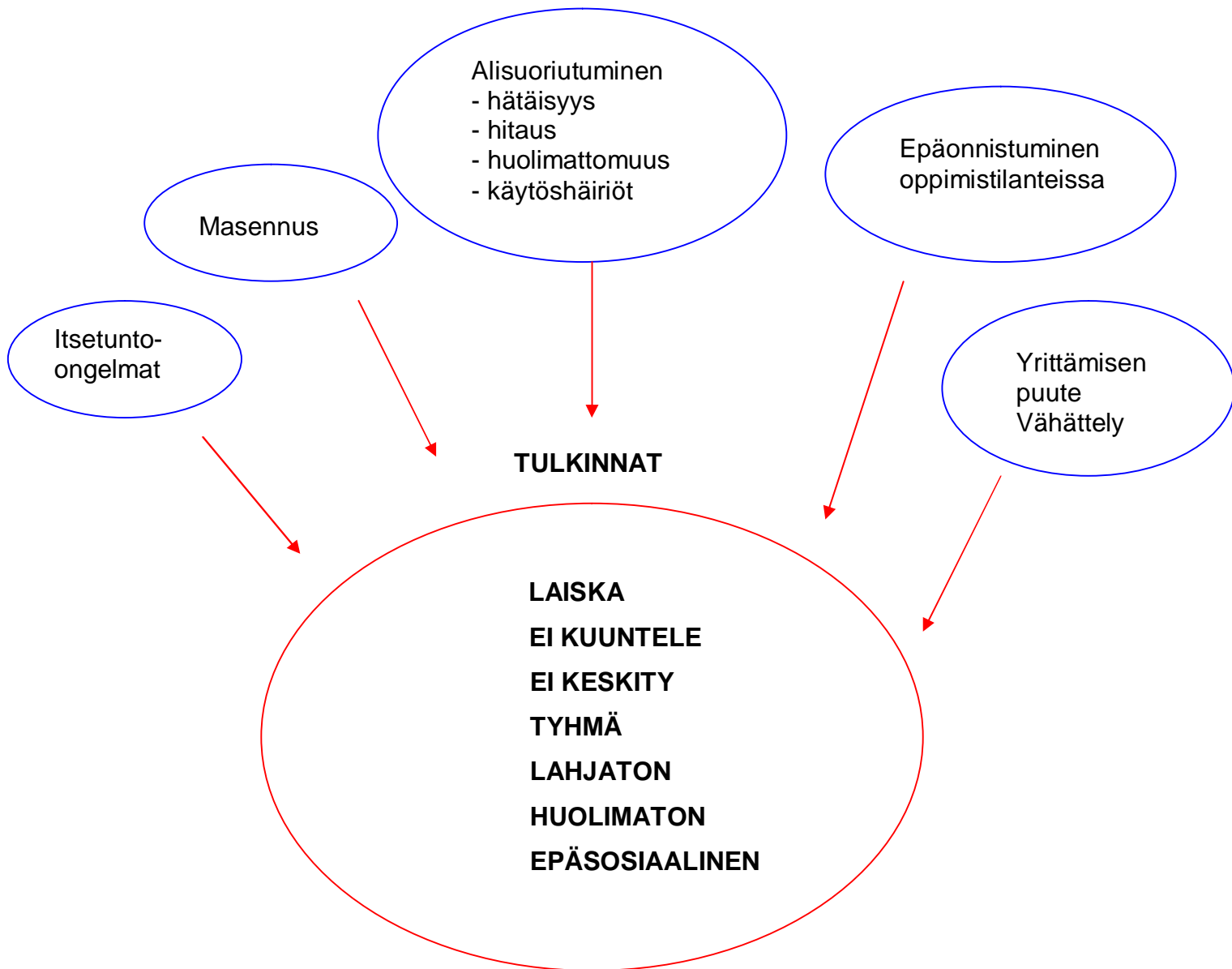
Oppimisvaikeudet ovat yksi keskeisistä lapsen kehitystä uhkaavista tekijöistä (Ahonen & Holopainen 2002, 239). Erilainen oppija ei pysty käyttämään kapasiteettiaan täydesti opiskelussa ja työelämässä. Taustalla voi olla lukemis- ja / tai kirjoittamisvaikeuksia, matemaattinen hahmottamisvaikeus, koordinaation tai ajan hahmottamisen vaikeus tai aivojen tiedonprosessoinnin vaikeus. Noin miljoonalla suomalaisella on jonkinasteisia oppimisvaikeuksia. Oppimiseen liittyviä erilaisia käsitteitä ovat mm.:

1. Lukemis- ja kirjoittamisvaikeus eli lukivaikeus
2. Matematiikan oppimisvaikeus
3. ADHD / ADD
4. Asperger
5. Autismi
6. Dysfasia
7. Touretten oireyhtymä

Oppimisvaikeuksiin liittyy hyvin monia muitakin ongelmia kuin mitä tässä työssä lähinnä opetuksen kannalta tarkastellaan. Monesti tällainen opiskelija kärsii myös itsetunto-ongelmista, masennuksesta ja alisuoriutumisesta, jolloin opiskelija leimataan helposti tyhmäksi ja laiskaksi. (Kuvio 1.)

OPPIMISVAIKEUS

Epäonnistuminen oppimistilanteissa

Kuvio 1. Oppimisvaikeuksiin liittyvät sekundaariset ongelmat
(Hero 2006)

Oppimisvaikeuksien ymmärtäminen ja tehokkaampien opetus- ja kuntoutusmenetelmien kehittäminen edellyttääkin oppimisvaikeuksien laajaa ja monipuolista tuntemista (Ahonen & Holopainen 2002, 248). Erytystä tukea tarvitsevan opiskelijan tunnistaminen on prosessi, jossa määritellään

opiskelijan tuen tarve haastatteluin ja moniammatillisesti neuvotellen. Henkilökohtaisen opetuksen järjestämistä koskevan suunnitelman (HOJKS) perusteena voidaan käyttää tilastokeskuksen luokitteluperusteita erityisopetuksen järjestämiseksi. Luokittelun perustana käytetään ensisijaista erityisopetuksen tarpeeseen vaikuttavaa vaikeutta tai vammaa. (Liite 2)

3.2 Opettajan rooli ja erilainen opiskelija

Opettajalla on keskeinen rooli oppimisvaikeuksia omaavan opiskelijan menestymisessä. Opettajan olisi syytä tietää, mitä erilaiset oppimisvaikeudet ovat, mistä ne johtuvat, mitä oireita ne voivat aiheuttaa ja mitkä toimenpiteet auttavat. Tämä edellyttää myös halukkuutta ja kykyä ymmärtää opiskelijaa. Oppimisvaikeuksia omaavan opiskelijan oppimisen helpottamiseksi voi tehdä monia asioita. Yleensäkin on ensin ratkaistava se, työskenteleekö opiskelija yleis- vai erityisopetuksessa tarvitaanko henkilökohtaista opetuksen järjestämissuunnitelmaa (HOJKS), jonka avulla voidaan seurata kehittymistä ja huomioida myös opiskelijan vahvuudet. Mahdollisuus koulunkäyntiavustajaan helpottaa oppimisympäristön luomista rauhallisemmaksi ja kiireettömämmäksi sekä tietysti helpottaa opiskelijan omaa oppimistilannetta. Tämä mahdollistaa myös monipuolisen ja yksilöllisen opetuksen. Kodin ja koulun välinen yhteistyö on tärkeää varsinkin alaikäisen (ja vanhemmankin) kohdalla. Opiskelijan itsetunnon ja itseluottamuksen vahvistaminen on myös tärkeää. Tähän auttaa parhaiten tuki ja kannustaminen ja työskentely niin, että opiskelija voi saada onnistumisen kokemuksia. Myös opiskelijan vahvuuksien esille tuominen ja perusteltu positiivinen palaute yleensäkin lisää itseluottamusta omiin kykyihin. Oppimisvaikeuksista kärsivä opiskelija on saanut varmasti runsaasti negatiivista palautetta toiminnastaan koko ikänsä, joten itseluottamuksen vahvistaminen on oleellista myös oppimisen kannalta. Opiskelua voidaan tukea kiinnittämällä erityistä huomiota opetustilanteen jäsentämiseen, esimerkiksi muuttamalla tehtävien rakennetta tai tapaa, jolla ohjeet annetaan. Myös antamalla systemaattisesti palautetta käyttäytymisestä esimerkiksi välittömien konkreettisten palautteiden (kiitos, kieltö) muodossa. (Räty 2004)

4 OPPIMISEEN LIITTYVIÄ VAIKEUKSIA

4.1 Lukemis- ja kirjoittamisvaikeudet

Dysleksia on lukivaikeuksia tarkoittava yleiskäsite. Lukemis- ja kirjoittamisvaikeudet ovat eniten tutkittu ja yleisin oppimisvaikeuksien muoto (Ahonen & Holopainen 2002, 241). Lukivaikeudella ei ole yhteyttä älykkyyden kanssa. Lukivaikeuden syyt ovat usein perinnöllisiä ja neurologisia. Hyvin tyypillistä on, että lukivaikeuteen liittyy myös muita oppimisen vaikeuksia kuten matemaattisia oppimisvaikeuksia. Lukivaikeus on yleisempää pojilla kuin tytöillä. Viimeaikaiset tutkimukset ovat korostaneet perinnöllisten tekijöiden merkitystä lukivaikeuksien syitä pohdittaessa. Geneettiset tekijät saattavat vaikuttaa avokuoren ohimo- ja pääläenlohkon ja pikkuaivojen kehittymiseen jo sikiöaikana. Lukivaikeuksista opiskelijaa auttaa parhaiten suora ja systemaattisen lukemisen ja kirjoittamisen taitojen opettamien sekä opettajan ja opiskelijan hyvä vuorovaikutus sekä opiskelijan oma aktiivisuus. (Ahonen & Holopainen 2002, 244-248.)

Seuraavassa on Helsingin seudun erilaiset oppijat ry:n (Hero 2000) ohjeistus erilaisista lukivaikeuden ilmenemismuodoista.

Lukivaikeuteen liittyy seuraavia lukemiseen liittyviä vaikeuksia

- vaikeuksia pitkien sanojen ymmärtämisessä ja ääntämisessä
- ääneenlukeminen vastenmielistä
- tekstissä rivien seuraamisen ja uuden rivin löytämisen vaikeuksia
- kirjaimet tuntuvat hyppivän paperilla
- itseluetun tekstin ymmärtämisen vaikeuksia, sama teksti toisen lukemana ymmärrettävä
- kokonaisuusien hahmottamisen ja olennaisen löytämisen vaikeuksia
- nopea väsyminen
- TV:n tekstien lukemisen vaikeuksia

- nimien muistamisen vaikeuksia
- matematiikan lukujen oikean järjestyksen, yhteen - ja vähennyslaskujen, kertotaulun oppimisen vaikeuksia
- numerosarjoissa numeroiden paikat vaihtuvat
- keskittyminen helposti häiriytyvää
- hitaus/hätäisyys

Lukivaikeuteen liittyy seuraavia kirjoittamiseen liittyviä vaikeuksia:

- Kaksoiskonsonantit tuottavat vaikeuksia
- kirjaimia puuttuu tai ne vaihtavat paikkaa
- b-d, b-p, t-d, k-g, i-e ja nk-ng voivat sekaantua
- numerot vaihtavat paikkaa
- sekä lukiessa että kirjoitettaessa voi sanan loppu tai lyhyt san jäädä pois
- käsiala on vaikeasti luettavaa
- vaikeuksia pitkän ja lyhyen vokaalin erottamisessa/kirjoittamisessa
- tekstin tuottaminen vaikeaa ja työlästä
- tekstin jäsentäminen puutteellista (esim. kappalejako, looginen järjestys)

Lukivaikeuteen voi myös liittyä:

- matemaattisia vaikeuksia
- ajan ja suunnan hahmottamisen vaikeutta
- oikea ja vasen, itä ja länsi sekaantuvat helposti
- aikataulujen ja kellonaikojen noudattaminen
- motorista kömpelyyttä
- käden ja silmän yhteistyön vaikeutta
- tarkkaavaisuuden ja toiminnan ohjauksen hankaluutta
- päivämäärät ja aika sekaantuvat helposti
- kuukausien luetteleminen vaikeaa.

4.1.1 Lukemis- ja kirjoittamisvaikeuksien huomioiminen opetuksessa

Lukivaikeus hankaloittaa olennaisen tiedon löytämistä tekstistä sekä sen mieleen painamista. Tämän vuoksi lukivaikeuksisen opiskelijan on tärkeä hallita hyviä opiskelustrategioita, jotka vähentävät kerralla luettavan tekstin määrää ja helpottavat oman ymmärtämisen seuraamista. Tämän vuoksi opetus tulisi liittää mahdollisimman konkreettisesti opiskelijalla entuudestaan olevaan tietoon ja uuden tiedon pariin ohjaamisen tulisi alkaa siitä. Opettajan tulee johdatella opiskelija riittävän pitkälle opittavaan asiaan ennen kuin he työstävät sitä itsenäisesti eteenpäin. Tärkeää on myös, että opiskelija ymmärtää annetun tehtävän sekä opittavan asian tavoitteen ja merkityksen. (Aro, Siiskonen, Niemelä, Peltonen, Stenroos & Kulmala 2007, 112 – 113.)

Ohjeita opettajalle

- Kuunteleminen ja muistiinpanojen tekeminen eri aikaan.
- Anna käsiteltävän asian pääkohdat ennakkoon paperilla!
- Tee käsitellystä asiasta yhteenveto.
- Luennon/oppitunnin nauhoittaminen.
- Vältä rasti ruutuun – tehtäviä.
- Pidä suullisia tenttejä.
- Nauhoita koetehtävät kuunneltaviksi.
- Opetä erilaisia opiskelutekniikoita esim. mind map, tekstin lukeminen: opeta lukemaan sisällysluettelot ja lyhennelmät, kuvat!
- Ryhmittele numerot pitkissä lukusarjoissa.
- Selosta ammattisanojen alkuperä, merkitys ja muodostuminen.
- Käytä kaikkia mahdollisia teknisiä apuvälineitä kaikissa mahdollisissa oppimistilanteissa esim. kamera.

- Toiminnallisia opetustilanteita.
- Taulumerkinnät kauttaaltaan samanlaisiksi ja toistuviksi esim. kokeet ja ohjelma aina samaan paikkaan.
- Muistiin kirjoittaminen auttaa muistia, vaikka opiskelija ei niitä enää lukisikaan.
- On vain yksi tapa oppia lukemaan - LUKEMINEN!

(Hero 2006)

4.2 Matemaattiset oppimisvaikeudet

Matemaattisilla oppimisvaikeuksilla tarkoitetaan sitä, että lapselle on poikkeuksellisen työlästä oppia peruslaskutaitoja. Yleensä tätä arvioidaan suhteessa siihen, miten nopeasti ja millä työmäärällä samanikäiset lapset yleensä näitä asioita oppivat. Matemaattisilla oppimisvaikeuksilla ei tarkoiteta taitopuutteita monimutkaisemmissa matemaattisissa taidoissa kuten algebrassa tai trigonometriassa. (Räsänen 2008).

Matemaattiset oppimisvaikeudet ovat yksi lapsuuden kehityksellisistä häiriöistä. Joillekin lapsille matemaattisten taitojen omaksuminen on poikkeuksellisen työlästä, joskus jopa ylivoimaista, eikä näitä oppimisen vaikeuksia voida selittää sosiaalisilla tai motivaatiotekijöillä, vaan taustalla näyttäisi olevan aivojen toiminnallinen ja/tai rakenteellinen poikkeama. Aivotoiminnallis pohjaisten oppimisvaikeuksien erottaminen muista syistä heikkoon oppimiseen ei kuitenkaan ole helppoa: usein vaikeudet näyttäytyvät koulussa monitaustaisina, ja mitä myöhemmin lapsen oppimisen ongelmien selvittämiseen tartutaan, sitä vaikeampaa on erottaa harjoittelu-, motivaatio-, ja kognitiivisia tekijöitä toisistaan. (Räsänen 2008).

Suomessa nuorten peruslaskutaitojen soveltamisen taso on todetusti hyvin korkea verrattuna useimpiin muihin maihin maailmassa. Meidän tuki- ja erityisopetusjärjestelmämme on myös poikkeuksellisen iso verrattuna muihin

maihin. Matematiikka on noin 4% lapsista ensisijaisena syynä osa-aikaisen erityisopetuksen saamiselle (Räsänen 2008).

Matematiikan perustaitojen oppimisvaikeudet voidaan jakaa kolmeen alatyypin: 1. semanttisen muistin vaikeus, 2. proseduaalinen vaikeus ja 3. visuaaliset ja tilan hahmottamiseen liittyvät ongelmat. Semanttisen muistin vaikeus näyttäytyy vaikeutena oppia numeroita (esimerkiksi kertotaulua). Proseduaalinen vaikeus näkyy vaikeutena muistaa laskutoimitusten suoritusperiaatteita. Visuaalinen ja tilan hahmottamiseen liittyvä vaikeus näkyy lukusarjojen kirjoittamisessa, sijoittelussa ja lukujen paikka-arvojen ymmärtämisessä. (Räsänen & Ahonen 2004, 296.)

Matematiikka on ajattelun ja tunteen asia ja matematiikan oppimisvaikeudet kasautuvat ja syvenevät kouluvuosien myötä. Lapsilla, joilla matematiikan oppiminen on hankalaa näyttäisi useimmiten olevan vaikeuksia myös monilla muilla osaamisen ja oppimisen alueilla. (Räsänen & Ahonen 2004, 274.)

Matematiikan oppimisvaikeudet voivat näkyä oppitunneilla esimerkiksi:

- Peruslaskutoimitusten vaikeus (esim. kerto- ja jakolasku)
- lukujonon luvut eivät pysy järjestyksessä
- numeroita häviää (9864-984)
- sanallisten tehtävien ymmärtämisen vaikeus
- numeroita puuttuu tai ne vaihtavat paikkaa
- laskutoimitusten järjestyksen ongelmat
- mittayksiköiden hahmottaminen vaikeaa
- avaruudellisessa hahmottamisessa voi olla vaikeuksia
- geometriset kuviot nähdään väärin
- syy-seuraussuhteiden ymmärtäminen
- pidemmässä tehtävässä laskutoimituksen vaihtuessa jatketaan esim. yhteenlaskua, vaikka olisi pitänyt jo kertoa.

(Hero 2006)

4.2.1 Matemaattisten oppimisvaikeuksien huomioiminen opetuksessa

Oleennaista matematiikan opetuksessa on, että tiedetään opiskelijan aikaisempi tietotaso, jolloin voidaan liittää uuden opiskelu aikaisemmin opittuun. Käsitteiden muodostumiselle tulee antaa riittävästi aikaa. Myös opiskelijoiden mahdollisuus asettaa itse tavoitteita oppimiselleen on hyödyllistä. Menetelmät, joissa käytettiin pysyvää aikaviivettä (esim. neljä sekuntia) oikean vastauksen antamisessa silloin, kun opiskelija ei tiedä vastausta, on osoittautunut tutkimuksissa hyödylliseksi. Positiivisia vaikutuksia oli myös opetuksen rytmittämällä ja tauottamisella. Esimerkiksi siten, että opettaja kävi materiaalia läpi 2 minuuttia, opetti 4 minuuttia, piti 5 minuutin tauon, opetti taas 4 minuuttia ja piti 5 minuutin tauon. Taukojen aikana opiskelijat harjoittelivat välittömästi opittua asiaa. Molemmat tavat tukivat virheetöntä oppimista ja antoivat opiskelijalle riittävästi aikaa käydä läpi opetettavaa asiaa. Myös opiskelijan omaa aktiivisuutta ja omaa toiminnan ohjausta korostavat menetelmät osoittautuivat hyväiksi. (Räsänen & Ahonen 2004, 296.)

Helakorpi (2004) on koonnut seuraavia ohjeita Lauttamusta (1987) mukaellen matematiikan opettamisesta:

Ohjeita opettajalle

- Aloita opetus lyhyellä kertauksella.
- Määrittele opetustavoitteet.
- Ota uusi asia esille vain vähän kerrallaan.
- Anna selkeitä ja yksinkertaisia ohjeita.
- Tarkista mittaukset ja vaiheista työ.
- Opetta opiskelijaa tarkastamaan itse.
- Käytä apuna havaintovälineitä.
- Laita kaavat ja muistivihjeet esille.
- Tarkista, että opiskelijat ovat ymmärtäneet asian.
- Anna systemaattista palautetta.

4.3 Tarkkaavuus- ja ylivilkkaushäiriö

Tarkkaavuus- ja ylivilkkaushäiriö (attention-deficit/hyperactivity disorder, ADHD) on tavallinen toimintakykyä heikentävä häiriö, jonka ydinoireet ovat tarkkaamattomuus, ylivilkkaus ja impulsiivisuus. ADHD on neurobiologinen kehityksellinen häiriö, jonka kehittämisessä perimän sekä biologisten ja psykososiaalisten ympäristötekijöiden yhteisvaikutus on merkittävä.

Ympäristötekijöistä äidin raskaudenaikainen tupakointi ja alkoholinkäyttö sekä perheeseen liittyvät riskitekijät voivat lisätä lapsen ADHD-riskiä tai häiriön vaikeusastetta. Muina syinä voi olla myös sosiaaliset ja psyykkiset syyt. ADHD on kouluikäisten lasten ja nuorten yleisin kehityksellinen häiriö. (Michelsson, Miettinen, Saresma, & Virtanen 2003, 12.)

ADHD:n esiintyvyys vaihtelee välillä 4 – 10 %. Yleisin on tarkkaamattomuuspainotteinen ja harvinaisin yliaktiivisuus-impulsiivisuuspainotteinen alatyyppejä. Nuoruusiässä yliaktiivisuus ja impulsiivisuus usein lievittyvät, mutta tarkkaamattomuusoireet voivat lisääntyä aiheuttaen selkeää haittaa, vaikka diagnoosikriteerit eivät täytyisi. Pojilla häiriö on kolme kertaa yleisempi kuin tytöillä. (Michelsson, Miettinen, Saresma & Virtanen 2003, 12.)

Motoriikan, aistitiedon käsittelyn, oppimisen sekä puheen ja kielen kehityksen vaikeuksia esiintyy ADHD-oireisilla lapsilla ja nuorilla useammin kuin muilla. Nykimisoireet ja sosiaalisen vuorovaikutuksen ongelmat ovat tavallisia. Psyykkisistä samanaikaishäiriöistä uhmakkuus- ja käytöshäiriötä esiintyy yli puolella sekä ahdistuneisuushäiriöitä ja masennusta noin neljänneksellä. ADHD saattaa altistaa traumaperäiselle stressihäiriölle. ADHD-diagnoosin saaneiden nuorten riski aloittaa päihteidenkäyttö on 2–3-kertainen verrattuna muihin nuoriin. (ADHD-keskus 2006)

Erilaisina liitännäisoireina noin 70 %:lla esiintyy kömpelyyttä, hahmotusvaikeuksia, oppimisvaikeuksia kognitiivisissa toiminnoissa, puheen ja kielen kehityksen vaikeutta, pakkoliikkeitä tai -ajatuksia, käytöshäiriöitä ja uhmakkuutta, masennusta ja huolestuneisuutta sekä univaikeuksia. Myös

yökastelua voi esiintyä. Tyypillistä on, että henkilö on tunne-elämältään kypsytön ja hän omaa huonot sosiaaliset taidot. (Myllykoski, Melamies & Kangas 2004, 13.)

DSM IV:n mukainen diagnoosiluokitus on seuraava:

Tarkkaavaisuushäiriö:

1. Henkilöllä on vaikeuksia ottaa huomioon yksityiskohtia tai hän tekee huolimattomuusvirheitä.
2. Hänellä on toistuvia vaikeuksia keskittyä tehtäviin ja leikkeihin.
3. Hän ei tunnu kuuntelevan, mitä hänelle sanotaan. Hän jättää seuraamatta ohjeita eikä saata tehtäviään loppuun.
4. Hänellä on vaikeuksia suunnitella toimintaansa.
5. Hän väsy nopeasti tai välttelee tehtäviä, jotka vaativat pitkäkestoista ponnistelua.
6. Hän kadottaa tehtävissä tarvittavia esineitä.

Ylivilkkaus ja impulsiivisuus:

1. Henkilö liikuttelee hermostuneesti käsiään ja jalkojaan ja kiemurtelee istuessaan.
2. Hän ei pysy paikoillaan istuessaan, nousee ylös ja kävelee ympäriinsä.
3. Hän juoksentelee tai kiipeilee sopimattomissa tilanteissa.
4. Hänellä on vaikeuksia leikkiä rauhallisesti ja hiljaa.
5. Hän on jatkuvasti täydessä vauhdissa tai tekee asioita nopeasti ja hosuen.
6. Hän puhuu lähes jatkuvasti.
7. Hän tokaisee vastuksen ennen kuin kysymys on kunnolla esitetty.
8. Hänellä on vaikeuksia odottaa vuoroaan esim. peleissä ja leikeissä.
9. Hän keskeyttää toiset ja tuppautuu toisten seuraan.

Diagnoosi annetaan, kun vähintään kuusi väittämää toteutuu jommasta kummasta ryhmästä ja oireet ovat kestäneet ainakin 6 kuukautta. Lisäksi

oirehtiminen on alkanut ennen 7 ikävuotta ja ilmenneet eri tilanteissa sekä aiheuttaneet selvästi vaikeuksia sosiaalisissa tilanteissa ja oppimiseen liittyvissä tilanteissa. Diagnoosi tehdään aina lapsen oireiden perusteella. Oireyhtymän diagnosointi ei kuitenkaan aina ole helppoa, koska se perustuu sellaisiin oireisiin, jotka esiintyvät jokaisella meistä. (Räty 2004)

4.3.1 Tarkkaavuus- ja ylivilkkaushäirön huomioiminen opetuksessa

Tarkkaavuus- ja ylivilkkaushäiröisellä opiskelijalla saattaa olla monenlaisia ongelmia sekä elämässä että oppimisessa. Monesti henkilöllä on ajatusten ja mielen harhailua, jolloin ei jaksa keskittyä kuuntelemaan tai kohdistamaan tarkkaavuutta yhteen asiaan esimerkiksi opettajan puheeseen. Vaikeaa on myös keskittyminen useaan tehtävään samanaikaisesti. Opiskelija näyttää siltä kuin olisi omilla maailmoillaan. Saattaa esiintyä myös vaikeutta ohjeiden noudattamiseen tai saattaa tehdä valmiiksi tai yleensäkin vaikeutta suunnitella omaa toimintaansa. Yleensäkin tällainen opiskelija välttelee myös ponnistelua vaativia töitä ja unohtelee asioita tai kadottaa esineitä helposti. Suorituskyky vaihtelee ja häiriintyy usein ulkopuolisista ärsykkeistä. Opiskelija saattaa juuttua johonkin tehtävään eikä näytä pääsevän eteenpäin ja vaikeuksia on siirtää huomio nopeasti yhdestä tehtävästä toiseen. Nämä ongelmat liittyvät lähinnä tarkkaavuuteen.

Lisäksi ylivilkkauteen liittyviä oireita ovat esimerkiksi vaikeus pysyä paikallaan ja jatkuvat liikkeet (sormien naputtelu, jalkojen heiluttelu). Yleensäkin vauhdikkuus ja juoksentelu sekä jatkuva puhuminen ja tavaroiden sormeilu tai tavoittelu. Opiskelija tuntuu olevan jatkuvassa liikkeessä. Impulsiivisuuteen liittyy taipumus sanoa, mitä ensimmäisenä tulee mieleen ja myös taipumus tokaista vastaus ennen kuin kysymys on edes esitetty. Yleensäkin kaikenlainen kärsimättömyys ja tehtävien tekeminen nopeasti ja hosuen sekä työn aloittaminen enne kuin se on annettu. Tähän liittyy myös huolimattomuusvirheiden runsaus ja kykenemättömyys ajatella seurauksia. Tällainen henkilö on myös melkoisen tapaturma-altis ja kykenemätön oman vuoron odottamiseen. (Räty 2004)

Ohjeita opettajalle

- Tee oppimisympäristöstä myönteinen.
- Varmista, että ADHD- opiskelija kuuntelee.
- Anna lyhyitä ja selkeitä ohjeita, yksi kerrallaan.
- Tarkista, että ohje on ymmärretty.
- Pyydä opiskelijaa toistamaan ohjeistus.
- Havainnoi aina kun se on mahdollista!
- Jäsennä opetus hyvin.
- Anna lyhytkestoisia tehtäviä. Jaa monimutkaiset tehtävät osiin.
- Teetä muistiinpanoja.
- Pidä selkeät rajat ja tauot.
- Hyväksy jonkin verran levottomuutta.
- Anna kokeissa ja tenteissä lisäaikaa vastaamiseen.
- Pidä suullisia kokeita.
- Valmista opiskelija hyvin työssäoppimisjaksolle
- Perehdytä myös työnantaja!
- Kannusta, palkitse ja anna tukea!

(Mukaellen Michelsson 2003, 93)

4.4 DYSFASIA

Dysfasia on yläkäsite vaikeille kielen ja puheen kehityksen häiriöille. Se sisältää monia eri oirekuvia ja vaikeusasteita. Dysfasia ilmenee erityisesti puheen tuottamisen ja / tai ymmärtämisen vaikeutena. Kommunikoinnin tueksi tarvitaan usein puhetta tukevia ja korvaavia kommunikointivälineitä.

Dysfaattisella lapsella voi olla myös hahmotushäiriöitä ja kömpelyyttä sekä vaikeuksia sosiaalisissa taidoissa. (Aivohalvaus – ja dysfasialiitto ry 2005)

Dysfasia on kielen kehityksen erityisvaikeus ja neurobiologinen häiriö, jossa lapsi ei omaksu kieltä normaalisti. Kielen kehityksen erityisvaikeudesta käytetään erilaisia nimityksiä, joista yleisimpiä ovat puheen ja kielen kehityksen häiriö, kielellisen kehityksen erityisvaikeus tai kielelliset oppimisvaikeudet, dysfasia ja kielihäiriö. Kielellisillä oppimisvaikeuksilla tarkoitetaan vaikeuksia puhutun tai kirjoitetun kielen omaksumisessa. (Puura 2006.)

Puheen ja kielen kehityksen häiriöt voivat ilmetä:

1. Ääntämishäiriöinä
2. Puheen tuottamisen häiriöinä
3. Puheen ymmärtämisen häiriöinä
4. Epilepsiaan liittyvänä puheen tuottamisen ja ymmärtämisen häiriönä
5. Muun puheen ja kielen kehityksen häiriönä
6. Määrittämättömänä puheen ja kielen kehityksen häiriönä

(Puura 2006)

Mitä vaikea-asteisempi dysfasia on, sitä enemmän se haittaa lapsen kehitystä, toimintaa, vuorovaikutusta ja oppimista. Usein lapsella havaitaan vaikeutta hahmottaa ja käsitellä kuulemaansa sekä heikkoutta lyhytaikaisessa kuulomuistissa sekä pitkäaikaisessa muistissa. Keskushermoston toimintaa ohjaa vahvasti perimä, jonka arvellaan olevan yleisin dysfasiaa aiheuttava riskitekijä. Keskushermoston kehitykseen voivat vaikuttaa myös raskauden, synnytyksen tai vastasyntyneisyyskauden riskitekijät. Kielellisten häiriöiden syynä voi siis olla perinnölliset tekijät, jotka aiheuttavat keskushermostoon rakenteellisia ja toiminnallisia muutoksia. Syytä voi etsiä myös varhaiskehityksen ja ympäristön vuorovaikutuksessa. Kielen oppimisen edellytys on kuitenkin riittävän tarkka kuulohavainto. Kuuloaistista johtuvat ongelmat eivät kuulu kehityksellisiin kielihäiriöihin. Semanttisia vaikeuksia taas

ovat sanaston niukkuus ja erilaiset sanojen mieleenpalauttamisen ja muistamisen ongelmat. Syntaksi tarkoittaa sanojen yhdistämistä lauseiksi. Siihen läheisesti liittyvässä morfologiassa on kyse sanojen taivuttamisesta. Puheen tuottamiseen liittyy puhelihasten motorinen ohjelmointi ja kontrolli ja niissä esiintyvät vaikeudet eli verbaalinen dyspraktia. Kielelliseen toimintaan kuuluu vielä pragmatiikka eli kielen käyttö sosiaalisen vuorovaikutuksen välineenä. (Marttinen, Ahonen, Aro & Siiskonen 2001, 19-22.)

Korvatulehduskierteen ja liimakorvan mahdollisesta vaikutuksesta dysfasian kehittymiseen on saatu ristiriitaisia tuloksia. Myöskään suun rakenteen poikkeavuudet eivät suoraan vaikuta kielen oppimiseen. Puhe voi olla epäselvää kireän kielijänteen tai suulakihalkion vuoksi. Artikulaation voivat vaikuttaa myös CP-vamma tai muut neurologiset sairaudet. Monikielisyys, virikkeettömyys, mielenterveysongelmat tai huomattavat puutteet perusturvallisuudessa voivat aiheuttaa puheen ja kielen kehityksen viivästymistä. (Marttinen, Ahonen, Aro, Siiskonen 2001, 19-22.)

Seuraavaan olen koonnut Puuran (2006) luennoilta yhteisiä kielihäiriöisen opiskelijan piirteitä

Kielihäiriöisen opiskelijan piirteitä:

- puhutun ja /tai kirjoitetun kielen ymmärtämisen ja / tai tuottamisen ongelmia
- vaikeuksia tiedonhankinnassa
- sosiaalisia ongelmia
- hahmotushäiriöitä
- epäjohdonmukaisuutta
- muistiongelmia
- ylivilkkautta
- syrjäänvetäytymistä
- itsetunto-ongelmia
- tunnetilojen vaihteluita
- vaikea keskittyä kuuntelemaan hälyisessä ympäristössä

- vaikea toimia ohjeiden mukaan
- vaikea seurata nopeaa keskustelua
- keskittyminen vain yhteen asiaan kerrallaan
- viiveellä toimiminen, hidasteleminen
- toistaa kuulemaansa
- muiden jäljittelemistä
- häiritsevää ja levotonta käyttäytymistä
- niukkapuheisuutta
- sananlöytämisen vaikeuksia
- puheen sekavuutta
- erikoiset sanavalinnat
- puheen sisältö poikkeavaa
- äännevirheet
- vaikeuksia matematiikassa, vieraan kielen oppimisessa.

(Puura 2006)

4.4.1 Dysfaattisen opiskelijan huomioiminen opetuksessa

Opettajan tulee vahvistaa dysfaattisen opiskelijan oppimistaitoja tukemalla häntä opiskeltavan asian ymmärtämisessä, itseilmaisussa ja vuorovaikutuksessa muiden opiskelijoiden kanssa sekä tietoisesti auttaa häntä kehittämään taitojaan. Huomiota kannattaa kiinnittää opetus- ja ohjaustilanteissa ja luettavissa teksteissä käytettyyn kieleen sekä opiskelijalle sopivaan vaativuustasoon. Tällöin opiskelija voi kokea hallinnan ja osaamisen tunnetta sekä oppimisen iloa. (Aro, Siiskonen, Niemelä, Peltonen, Stenroos & Kulmala 2007, 103 – 104.)

OHJEITA OPETTAJALLE

- Käytä lyhyitä ja yksinkertaisia lauseita.
- Anna ohjeet pieninä palasina.
- Anna ohjeet loogisessa järjestyksessä.

- Toista ohjeistus käyttäen toisia sanoja.
- Varmista, että opiskelija kuuntelee.
- Varmista, että asia ja ohje on ymmärretty.
- Puhu riittävän hitaasti.
- Käytä selkokieltä opiskelumateriaaleissa. Tee itse materiaalia! (Liite 3).
- Käytä visuaalista opiskelumateriaalia.
- Painota avainsanoja.
- Muista katsekontakti.
- Eleet ja ilmeet havainnollistavat opetusta.
- Anna aikaa puheen tuottamiseen.
- Kuuntele.
- Älä puhu opiskelijan puolesta.
- Tee oppimisympäristöstä rauhallinen ja kiireetön.
- Käytä suullisia kokeita.

4.5 Autismin kirjo

Autismi on neurobiologinen keskushermoston häiriö, jonka oireet näkyvät käyttäytymisessä puutteellisena tai poikkeavana sosiaalisen vuorovaikutuksena ja kommunikaationa, rajoittuneena tai poikkeavana reaktiona aistiärsykkeisiin. Autismin kirjo kattaa autismin, Aspergerin oireyhtymän ja Rettin ja Touretten oireyhtymät sekä disintegratiivisen kehityshäiriön. Autismin kirjon kuuluvia henkilöitä on Suomessa noin 50 000. Autismi on yleisempi pojilla kuin tytöillä. 75 % autisteista on kehitysvammaisia, loput normaalilahjakkaita. Noin puolella autisteista ei ole puhekieltä lainkaan. Heillä voi olla myös rituaalinomaista käyttäytymistä, kuten hypähtelyä tai pakonomaista käsienspesua. Autismeilla esiintyy usein myös erityislahjakkuutta, kuten kiinnostusta tähtitietisiin tai matematiikkaan, usein heillä on myös hyvä muisti. (Hirvonen 2006.)

Autismin kirjoa yhdistävänä oireena ovat sosiaalisen vuorovaikutuksen ja kommunikaation ongelmat sekä oudot käyttäytymismuodot. Autismiset käyttäytymispiireet saattavat aiheuttaa vaikeuksia erilaisissa

vuorovaikutustilanteissa. Vaikeudet haittaavat laaja-alaisesti oppimista. Esimerkiksi oman toiminnan ohjaus sekä abstraktien, käsitteellisten asioiden ymmärtäminen tuottaa vaikeuksia. Tästä seuraa, että autistiset ihmiset eivät osaa tarkastella asioita erilaista näkökulmista eivätkä havaitse kokonaisuuksia. Myös yliherkkä ja valikoiva kuulo ovat tyypillisiä autisteille. Visuaalisen muisti on kuitenkin vahvuus, jonka avulla opetusta voidaan rakentaa kuvasymbolein ja ympäristö visualisoida siten, että autistinen henkilö pystyy toimimaan itsenäisesti ja tarkoituksenmukaisesti. (Kerola & Timonen 2002, 309-312.)

4.5.1 Asperger

Aspergerin oireyhtymä on autismin kirjoon kuuluva neurobiologinen keskushermoston kehityshäiriö, joka aiheuttaa vaihtelevia toiminnan esteitä. Se on autismin lievempi muoto. Asperger- henkilöillä aistien antama tieto ja sen tulkinta on yksilöllistä ja eriaistisesti poikkeavaa. He ymmärtävät ympäristöään ja tulkitsevat asioiden merkitystä eri lailla. Havaittavia piirteitä käyttäytymisessä ovat vaikeudet sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja kommunikoinnissa, paneutuminen erityisiin mielenkiinnon kohteisiin, vaikeus asettua toisen ihmisen asemaan. Eläytymiskyvyn puute vaikeuttaa toisen ajatusmaailmaan eläytymistä ja ilmenee itsekeskeisenä tai manipuloivalta vaikuttavalta käytökseltä. Kokonaisuuksien hahmottamisen vaikeus ilmenee yksityiskohtiin juuttumisena eikä tietoa välttämättä pystytä soveltamaan toisessa tilanteessa. Tyypillistä on kiinnostus ja uppoutuminen johonkin tiettyyn mielenkiinnon kohteeseen ja laaja tietämys siitä. Joillakin Asperger- henkilöillä on pakonomaisen tarve luoda rutiineja ja harrastuksia, jotka hallitsevat henkilön koko olemassaoloa. Myös puheen ja kielen ongelmia voi esiintyä ja motorinen kömpelyys liittyy yleensä Aspergerin oireyhtymään. (Kerola & Timonen 2002, 312-313.)

4.5.2 Autismin ja Aspergerin oireyhtymän huomioiminen opetuksessa

Toiminnan ohjauksen puutteet näkyvät vaikeutena laatia ja toteuttaa suunnitelmia, hahmottaa asioiden syy-seuraussuhteita ja aikakäsitystä. Oppimiseen tarvitaan monesti runsaasti harjoittelua ja toiminnan fyysistä ohjausta sosiaalisissa taidoissa, arkirutiinien opettelussa, omien vahvuuksien kehittämässä sekä ajan ja paikan hahmottamisessa.

Ohjeita opettajalle

- Selvitä, miten opiskelija kommunikoi: käytetäänkö puhuttua vai kirjoitettua kieltä.
- Puhu selkeästi.
- Ole rauhallinen.
- Anna yksinkertaisia ohjeita.
- Opetä työskentelytapoja ja – järjestystä.
- Ensin yksilöllinen työskentelysystemi.
- Opiskelija tarvitsee selkeät rutiinit ja päivän struktuurin.
- Opiskelijan tulee tietää, Mitä tapahtuu? Missä? Milloin valmis ? Mitä seuraavaksi?
- Siirrä opetettava asia luonnolliseen ympäristöön, jos mahdollista.
- Huomioi opiskelijan ikä. Ei nalleja aikuisille!
- Poista ylimääräiset ärsykkeet (melu, valo, liika lämpö, hajut).
- Huomioi myös fyysinen etäisyys.

(Kerola & Timonen 2002, 312-313.)

4.5.3 Touretten oireyhtymä

Touretten oireyhtymä (Touretten syndrooma) on krooninen neurologinen häiriötila. Touretten oireyhtymä on nimetty ranskalaisen neurologin Gilles de la Touretten mukaan. Se ilmenee lyhytkestoisina tahattomina liikkeinä ja

ääntelyinä ja siihen liittyy poikkeavaa käyttäytymistä. Noin 75 %:a sairastuneista on miehiä, joilla oireisto puhkeaa yleensä 2 - 14 vuoden iässä. (Viitapohja 2004.)

Niinsanotun GTS-geenin arvioidaan aiheuttavan aivojen välittäjäaineiden aineenvaihdunnan häiriintymisen. Vamman oireet vaihtelevat runsaasti. Lievimmät ilmenemismuodot eivät todennäköisesti tule lainkaan diagnosoiduiksi. Oireiston vammauttamalla esiintyy silmien räpyttelyä, kasvolihasten toispuolista nykimistä, hartioiden kohauttelua, raapimista, kummallista elehtimistä ja toisten ihmisten puhaltelua sekä koskettelua. Niinkään erilaisten äänteiden, sanojen tarkoitukseton toistelu kuuluu oireyhtymään. Levotonta yleisvaikutelmaa täydentää hermostunut liikehdintä. (Tietoa Touretten oireyhtymästä 2006, 5.)

Touretten oireyhtymäksi nimitetään

- yli vuoden kestävä
- ennen 18 vuoden ikää alkanutta
- sekä motorisia että äänellisiä nykimisoireita sisältävää oireistoa
- joka oleellisesti haittaa jokapäiväistä elämää.

Touretten oireyhtymä on nimenomaan sekä motoristen että äänellisten nykimisoireiden yhdistelmä. (Gillberg 2001, 16-20.) Häiriötila voi esiintyä samanaikaisesti ADD- tai ADHD-oireiston sekä Asperger-oireyhtymän kanssa. Touretten oireyhtymä aiheuttaa tahdottomien ja usein oudolta tuntuvien lihasnykäysten ja erilaisten äännähdysten vuoksi hämmennystä läsnä olevissa ihmisissä. Oireet aiheuttavat eriasteista ja usein huomattavaa kärsimystä, tuloksena on monasti sosiaalinen eristäytyminen, häpeän tunteet ja eriasteinen masentuneisuus, joskus sekä opinnot että työ kärsivät huomattavasti oireista. Oireyhtymään liittyy runsaasti oppimisvaikeuksia. Vaikeuksia voi esiintyä lukemisessa, kirjoittamisessa ja laskemisessa. Lisäksi voi esiintyä kielivaikeuksia. Tilanteen selvittämiseksi ja oikean opetusmenetelmän löytämiseksi perusteellinen tutkimus on aiheellinen.

(Tietoa Touretten oireyhtymästä 2006)

4.5.4 Touretten oireyhtymän huomioiminen opetuksessa

Touretten oireyhtymä voi monin eri tavoin vaikeuttaa oppimista ja opiskelun edistymistä. Oireet yleensä pahenevat stressin yhteydessä esimerkiksi tenttien tai suullisten esitysten aikana. Muille opiskelijoille tulisi antaa riittävästi tietoa Touretten oireyhtymästä, jotta he pystyisivät suhtautumaan asiaan oikealla tavalla. Tietokonetta kannattaa hyödyntää opetuksessa silloin kun se on mahdollista, sillä tekstinkäsittely helpottaa nykimisoireiden esiintymistä. Muitakin joustavia ja opiskelijalle sopivia opetus- ja opiskelumenetelmiä voi miettiä opiskelijan kanssa yhdessä.

Ohjeita opettajalle

- Älä moiti opiskelijaa oireittensa vuoksi.
- Anna mahdollisuus taukoihin muualla kuin luokkahuoneessa.
- Järjestä mahdollisuus suorittaa kokeet omassa huoneessa.
- Anna aikaa kirjallisten tehtävien tekemiseen.
- Anna opiskelijan vastata suullisesti tai lukea vastauksensa nauhalle.
- Tyydy siihen, että opiskelija suorittaa ainoastaan joka toisen tehtävän.
- Ole joustava sen suhteen, mitä vaadit tehtävien suorituspaikalta - ja tavalta.
- Tue opiskelijaa kirjallisilla selityksillä, kuvilla ja piirroksilla.
- Selitä korkeintaan pari asiaa kerrallaan.
-

(Tietoa Touretten oireyhtymästä 2006, 21 – 24.)

4.6 Muita oppimisen ongelmia

4.6.1 Käyttäytymisen häiriöt

Suomessa käyttäytymiseen liittyviä pedagogisia ongelmia kuvataan kahdella termillä: käyttäytymishäiriöt ja sosioemotionaaliset ongelmat.

Käyttäytymishäiriö on yläkäsite, jota käytetään ensisijaisesti peruskoulussa ja ammatillisissa oppilaitoksissa. Sosioemotionaaliset ongelmat – käsitettä käytetään alle kouluikäisten kasvatuksessa. Käyttäytymishäiriö puolestaan jaetaan käyttäytymistyyppin mukaan käyttäytymisen sosiaalisiin ja emotionaalisiin ongelmiin sekä pedagogis-sosiaalisiin ongelmiin. (Ruoho, Ihatsu & Kuorelahti 2002, 249.) (Taulukko 2.)

TAULUKKO 2. Esimerkkejä käyttäytymisen sisään - ja ulospäin suuntautuvien sekä pedagogis-sosiaalisten ongelmien ryhmittämisestä. (Ruoho, Ihatsu & Kuorelahti 2002, 251)

SISÄÄNPÄIN SUUNTAUTUNUT ONGELMA	ULOSPÄIN SUUNTAUTUNUT ONGELMA	PEDAGOGIS- SOSIAALINEN ONGELMA
Anoreksia ja bulimia Ahdistuneisuus Autismi Depressiivisyys Kastelu	Aggressiivisuus Hyperaktiivisuus Kiusaaminen Tarkkaavuusongelmat	Huumeiden käyttö Itsetuhokäyttäytyminen Oppimisvaikeudet Rikollinen toiminta Sosiaalinen sopeutumattomuus

Käyttäytymishäiriön lähikäsitteitä

Haasteellinen käyttäytyminen tarkoittaa kulttuurisesti epätavallista käyttäytymistä, joka vahingoittaa yksilöä itseään tai muita.

Käytöshäiriöistä käytetään lyhennettä CD, joka tulee englanninkielen sanoista Conduct Disorder. Käytöshäiriöitä luonnehtii toistuva ja pitkäaikainen malli käyttäytyä epäasosiaalisesti, aggressiivisesti tai muulla tavalla poikkeavasti.

Nuorisorikollisuus luetaan usein myös käyttäytymishäiriöiden käsitteen piiriin. Rikos ja rikollisuus ovat kuitenkin kriminologisia termejä, minkä vuoksi ne eivät suoranaisesti kuulu pedagogisen käyttäytymishäiriön alaan.

Poikkeava käyttäytyminen on käsite, jonka avulla kuvataan norminvastaista ja rikollista että alakulttuureihin liittyvää käyttäytymistä.

(Ruoho, Ihatsu & Kuorelahti 2002,251-252)

Käyttäytymisongelmien luokittelusta huolimatta usein on niin, että monilla nuorilla on yhtäaikaista ongelmia monilla eri käyttäytymisen alueella. Käyttäytymishäiriöisten nuorten inkluusio on ajankohtainen ja käyttäytymishäiriöiset koetaan hankaliksi integroida tavallisiin luokkiin. Myös opintojen keskeyttämisellä ja käytöshäiriöillä voi olla yhteyttä toisiinsa. Sen vuoksi käyttäytymishäiriöihin puuttuminen ja niiden korjaaminen olisikin ensiarvoisen tärkeää ja edellyttää hyvin tiivistä eri tahojen yhteistyötä sekä erilaisten ohjausmenetelmien kehittämistä.

4.6.2 Mielen terveyden ongelmat

Hyvä mielen terveys tarkoittaa kykyä rakastaa, leikkiä, oppia ja tehdä työtä (Tainio 2002, 200). Valtaosa suomalaisista lapsista voi hyvin ja monella tavoin myös paremmin kuin ennen. Lasten hyvinvointi ja paho vointi kytkeytyvät ympäröivään yhteiskuntaan, elinoloihin, perheoloihin ja kouluyhteisöön. Ongelmat saattavat johtaa yksilötasolla ja pienen ryhmän kohdalla jopa mielivaltaiseen käyttäytymiseen ja ilmetä hyvin vakavina seurauksina, kuten viimeisen vuoden aikana esiin tulleet traagiset ja surulliset nuorten suorittamat henkirikokset osoittavat. (Lönngvist 2005)

Nuoruusikäen kuuluu nopea itsenäistymiskehitys ja sen osana omien siipien kokeilu. Oma harkintakyky on kuitenkin vasta kehittymässä, joten nuoret tarvitsevat sekä kodin että koulun tukea. Nuoren aikaisemmassa historiassa voi myös olla vaaratekijöitä mielen terveyden ongelmille ja kehityksen

vinoutumiselle. Lapsuuden tunne-elämän ja käyttäytymisen häiriöt ovat vahvoja ennusteita tuleville ongelmille, jos niihin ei ole ajoissa puututtu. Lasten ja nuorten väkivaltakäyttäytyminen on yksi tulevaisuuden suurista haasteista niin kasvattajille kotona, päivähoitossa ja koulussa kuin työntekijöille erilaisissa palvelujärjestelmissä. (Tainio 2002, 200).

Eräs syy siihen, että kaikissa länsimaissa on kiinnitetty huomiota masennuksen yleisyyteen ja hoitoon, on ollut masennuksen ilmeneminen ja tunnistaminen yhä nuoremmissa ikäryhmissä. Depressio on selvästi yleisin nuorten ihmisten mielenterveyden häiriö. Lukiolaistutkimuksen viisivuotisseurannan aikana 11 %:lla 20–24-vuotiaista nuorista suomalaisista esiintyi depressioita, 7 %:lla ahdistuneisuushäiriöitä, 6 %:lla päihdehäiriöitä ja samoin 6 %:lla persoonallisuuden häiriö. Melko usein eri häiriöt esiintyvät samanaikaisesti. (Lönngvist 2005)

Masentuneisuus eli depressiivisyys ja masennus eli depressio ovat kaksi eri asiaa. Masentuneisuus kuuluu normaalina tunnetilana mm. suruun, mielipahaan ja epäonnistumiseen. Masentuneisuus muuttuu sairaudeksi silloin, kun se muuttuu pysyväksi tunnetilaksi ja siitä tulee sietämätöntä ja hallitsematonta. Masennuksen perusoireena pidetään mielialan muutosta, johon liittyy usein myös toiminnantason muutos. Tällöin mieliala on madaltunut ja toimeliaisuus vähentynyt poikkeavalla tavalla. Pienetkin ponnistelut johtavat uupumukseen. (Saarelainen 2000, 142.)

Depressio on tapa reagoida psyykkiseen kipuun ja pahoinvointiin. Masennus toimii itsepuolustusreaktiona liian ahdistavilta tuntuvia asioita kohtaan. Masentuneen mielialan lisäksi sairauteen liittyy alakuloisuutta ja tunnetta, ettei mikään ole hyvin eikä millään ole enää merkitystä. Keskeinen oire on itsetunnon menetys. Siihen liittyy voimattomuutta, toivottomuutta ja tyhjyyttä. Nuoruusiän masennusta voi olla vaikeaa erottaa nuoruusiän kriisistä. Masentunut nuori ohjautuu hoitoon monenlaisten oireiden vuoksi. Niitä voivat olla levottomuus, keskittymisvaikeudet, raivokohtaukset, tottelemattomuus, huono pettymyksen sietokyky, suoritustason heikkeneminen väsymys ja erilaiset somaattiset vaivat. Näitä oireita helpotetaan monesti lääkkeillä, alkoholilla ja jopa huumeilla. (Räsänen 2004 , 221-222.)

4.6.3 Käyttäytymisen ja mielenterveyden ongelmien huomioiminen opetuksessa

Koululla on suuri merkitys nuoren tulevaisuudelle. Koulun niukat resurssit vähentävät opettajien mahdollisuuksia ohjata oppilaiden sosiaalista ja emotionaalista kehitystä. Koulun tulisi myös osaltaan valvoa nuoren koulunkäyntiä, käyttäytymistä, myöhästelyä ja kotitehtävien tekoa. Hoitamattomat oppimisvaikeudet ja muut vaikeudet sekä niistä seurannut huono koulumenestys alaluokilla ovat vahva riskitekijä huonolle opinto- ja työuralle nuoruudessa ja aikuisuudessa. Käytös- ja mielenterveysongelmat koulussa tulisi huomioida mahdollisimman varhaisessa vaiheessa ja yhteistyö eri tahojen kanssa on välttämätöntä. Opettajan rooli on tukea, kannustaa ja luoda opiskelijalle riittävät oppimisen ja opiskelun edellytykset.

Ohjeita opettajalle

- Tutustu opiskelijaan niin tiedät, miten hän haluaa ja pystyy toimimaan.
- Anna opiskelijan tutustua rauhassa omiin toimintamalleihisi ja uusiin tilanteisiin.
- Tee rajat ja säännöt selviksi.
- Vaadi noudattamaan sääntöjä.
- Luo opiskelijaan luottamuksellinen suhde.
- Ole rehellinen ja avoin antaessasi palautetta.
- Opettele tunnistamaan hoitoa vaativa oireilu.
- Muista, että masennus heikentää opiskeluun keskittymistä.
- Kannusta ja tue opiskelijaa aina, kun siihen on mahdollisuus.
- Älä lannista tai kohtele ivallisesti.
- Ole oikeudenmukainen.
- Anna positiivista palautetta hyvästä käyttäytymisestä.
- Mieti kannustaako luokan vuorovaikutus osallistumaan kaikkia opiskeluun?
- Keskustele opiskelijan kanssa hänen toiveistaan ja tarpeistaan.
- Mieti vaihtoehtoisia tapoja opiskella. (työssäoppiminen, pajat)
- Miten yhteiset aineet voitaisiin suorittaa käytännön työssä?

5 POHDINTA

Työ- ja yhteiskuntaelämän muuttuminen ja monimutkaistuminen asettaa ammatilliselle koulutukselle ja opettajalle mittavia haasteita. Opettajalle ei enää riitä oman ammattialansa hyvä hallinta. Yksilöllisyyden merkitys korostuu. Erilaisuuden huomioon ottaminen ja kasvatustyön kokonaisvaltaisuus sekä osaamisvaatimusten kasvaminen edellyttävät opettajalta vahvaa ammattiosaamista. Luokkiin ja ryhmiin integroidaan yhä enenevässä määrin erityistä tukea tarvitsevia opiskelijoita. Tuen tarve voi liittyä hyvin moninaiisiin asioihin aina oppimisvaikeuksista päihdeongelmiin. Lisäksi jokaisessa nuoressa tapahtuu myös opiskeluun vaikuttavia biologisia ja psykososiaalisia muutoksia, kuten fyysinen kasvu, sukukypsyys saavuttaminen, aivojen ja aivotoiminnan kehittyminen ajattelun kehittyminen, identiteetin ja minäkuvan kasvu, kavereiden merkityksen kasvamista sekä ammattiin sekä työ- ja perhe-elämään valmistautumista. (Ahonen 2007.) Ammatillisen koulutuksen tehtävänä on myös edistää opiskelijoidensa tasapainoista kasvua ja aikuistumista. On tärkeää, että opiskelijat saavat tarvitsemansa tuen ja huolenpidon niin koulun arjessa kuin elämän ongelmatilanteissakin.

Ammatillisen koulutuksen ensisijaisena tavoitteena on kuitenkin työhön sijoittuminen. Moni opiskelija tarvitsee myös paljon ohjaamista työssäoppimisessa ja tuetumpaa työskentely-ympäristöä kyetäkseen sijoittumaan työmarkkinoille.

Tämä kaikkineen on lisännyt myös opettajan työtä ja laajentanut paljon opettajan työnkuvaa. Monesti opettaja kokee myös riittämättömyyttä ja epävarmuutta opetustilanteissa. Tämän vuoksi toivon, että tästä oppaasta on apua juuri opetustyöhön ja opetuksen suunnitteluun. Tarkoitus ei ole, että jokaiselle erityistä tukea tarvitsevalle opiskelijalle tehdään tunnille omat suunnitelmansa, vaan ohjeista hyötyvät myös muut opiskelijat. Tarkoitus on, että opettajat sisäistäisivät erilaisen opiskelijan tapoja oppia pikkuhiljaa ja kiinnittäisivät huomiota omiin opetusmenetelmiinsä.

Tätä kehittämishanketta tehdessäni paneuduin moniin muihinkin aihetta käsitteleviin kirjoihin ja hankkeisiin. Tarve aiheen käsittelyyn on kiistaton, mutta nyt tarvittaisiin käytännön kokeiluja ja hankkeita erityisopetuksen kehittämiseksi Savon ammatti- ja aikuisopistossa. Aihe voisi liittyä valmentavaan ja kuntouttavaan koulutukseen ja nimenomaan opetusmenetelmien ja – materiaalin kehittämiseen. Työssäoppimisen ja työelämälähtöisyyden kehittäminen erityistä tukea tarvitsevilla opiskelijoilla olisi ensiarvoisen tärkeää, samoin opetussuunnitelman toteuttamisen erilaisten tapojen kehittäminen ja selkokiehisen materiaalin tuottaminen. Savon ammatti- ja aikuisopiston erityisopetuksen suunnitelma on otettu laajasti käyttöön eri aloilla ja sen toimivuus on huomattu myös muissa oppilaitoksissa. Tulevaisuuden haasteena on Savon ammatti- ja aikuisopiston erityisopetuksen suunnitelman edelleen kehittäminen ja ammatillisten erityisopettajien entistä laajempi aloilla hyödyntäminen sekä uusien toimintamallien löytäminen erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden tukemiseksi.

LÄHTEET

- Ahonen. T. 2007. Kielelliset vaikeudet ja niiden ilmeneminen nuoruusiässä. Luentomoniste. 19.4.2007. Niilo Mäki-Instituutti. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Ahonen, T & Holopainen, L. 2002. Erityiset oppimisvaikeudet. Teoksessa Lasten erityishuolto ja -opetus Suomessa. Toim. Markku Jahnuainen. Lastensuojelun keskusliitto. Juva: WS Bookwell, 239 – 248.
- Ahvenainen, O. & Holopainen E. 2005. Lukemis- ja kirjoittamisvaikeudet. Teoreettista taustaa ja opetuksena perusteita. Jyväskylä: Kirjapaino Oma Oy.
- Ammatillisen erityisopetuksen toimenpideohjelma. Opetusministeriön monisteita 2004:1. Koulutus- ja tiedepolitiikan osasto.
- Aro. T, Siiskonen. T, Niemelä. R, Peltonen. M , Stenroos. H. & Kulmala. E. 2007. Opettaminen ja oppiminen. Teoksessa Ymmärsinkö oikein? Kielelliset vaikeudet nuoruusiässä. Toim. T. Aro, T. Siiskonen & T. Ahonen. Opetus 2000. Juva: Ws Bookwell., 101 – 122.)
- Asetus ammatillisesta koulutuksesta 6.11.1998/811 8 §. Tulostettu 21.3.2007. Viitattu 4.5.2007. Valtion säädöstietopankki Finlex. <http://www.finlex.fi>, lainsäädäntö, ajantasainen lainsäädäntö.
- Daavittila, O. & Mänty, T. Ammatillinen erityisopetus. 2002. Teoksessa Lasten erityishuolto- ja opetus Suomessa. Toim. Markku Jahnuainen. Lastensuojelun keskusliitto. Juva: WS Bookwell, 38-148.
- Gillberg, C. 2001. Touretten oireyhtymä. Oireina tahattomat lihanyakäykset ja äännähdykset. Opetus 2000. Juva: WS Bookwell, 16-20.
- Helakorpi, S. 2004. Ammatillisen matematiikan oppimisen ja opettamisen kysymyksiä. Teoksessa Matematiikka- näkökulmia opettamiseen ja oppimiseen. Toim. P. Räsänen, P. Kupari, T. Ahonen, P. Malinen. Niilo Mäki- instituutti. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Kirjapaino - Oma, 347 – 362.

Hero. 2006. Helsingin seudun erilaiset oppijat ry. Erilaisten oppijoiden liitto. Opetushallitus.

Hirvonen. M.2006. Autismi/Autistiset piirteet.1.2.2006.EO-koulutus. Luentomoniste. Jyväskylän ammatillinen opettajakorkeakoulu.

Holopainen, L. 2003. Erityiset oppimisvaikeudet – lukemisen ja kirjoittamisen vaikeudet. Erityisesti oppimisesta. Ammatilliset opettajat ry. AEO:n vuoden 2003 koulutuspäivien juhlateos, 7-11.

Husu. M.2006. Luentomoniste. 24.10.2006. Helsingin seudun erilaiset oppijat ry.

Häikiö, A. & Kinnunen, A-M. 2007. Lukivaikeuksien tunnistaminen ja huomioiminen opetuksessa. Luento. 11.4.2007. Itä-Suomen lääninhallitus. Kuopio.

Kerola, K. & Timonen. T.E., 2002. Autismin kirjo. Teoksessa Lasten erityishuolto ja opetus Suomessa. Toim. M. Jahnukainen. Lastensuojelun keskusliitto. Juva: WS Bookwell, 309 – 319.

Koulutus ja tutkimus 2003 – 2008 .Kehittämissuunnitelma. Opetusministeriön julkaisuja 2004:6. Yliopistopaino: Helsinki.

Koulutus ja tutkimus 2007-2012. Kehittämissuunnitelma. Opetusministeriö. 5. päivänä joulukuuta 2007: Helsinki

Laki ammatillisesta koulutuksesta 21.8.1998 / 630. Viitattu 12.6.2007. Valtion säädöstietopankki Finlex. <http://www.finlex.fi>, lainsäädäntö, ajantasainen lainsäädäntö.

Lönngvist, J.2005 Suomalaisten terveys. Mielenterveyden ongelmat. 18.7.2005. Viitattu 31.3.2008.

http://www.terveysportti.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=suo00028

Michelsson, K. , Miettinen, K. , Saresma, U. & Virtanen, P. 2003. AD/HD nuorilla ja aikuisilla. Opetus 2000. Juva: PS –kustannus.

Miettinen, K. 2003. Ammatillisen erityisopetuksen strategiatoiminta suunnitelmaksi toisen asteen ammatilliseen koulutukseen. Erityisesti oppimisesta. AEO:n vuoden 2003 koulutuspäivien juhlateos, 12-17.

Miettinen, K., Aunola, U., Niemelä, R., Stenroos, H., Alalääkkölä, V., Lehto, P. & Kannisto, M. 2007. Ammatillinen peruskoulutus. Teoksessa Ymmärsinkö oikein? Kielelliset vaikeudet nuoruusiässä. Toim. T. Aro, T. Siiskonen & T. Ahonen. Opetus 2000. Juva: Ws Bookwell, 266- 291.

Puura, P. 2006. Kielelliset oppimisvaikeudet. Luentomoniste. 16.3.2006. EO-koulutus. Jyväskylän ammatillinen opettajakorkeakoulu.

Rahunen, P. 2008. Luentomoniste. Erityiskasvatuksen opintopäivät 15.1 2008. Jyväskylän ammatillinen opettajakorkeakoulu. Jyväskylä. Julkaisematon painos.

Rissanen, M. 2008. PikaAvviisi 3. 22.2.2008. Tiedote. Savon ammatti- ja aikuisopisto. Kuopio.

Ruoho, K. & Ihatsu, M. & Kuorelahti, M. 2002. Käyttäytymishäiriöiset lapset ja nuoret. Teoksessa Lasten erityishuolto- ja opetus Suomessa Toim. M. Jahnuainen. Lastensuojelun keskusliitto. Juva: Ws Bookwell, 249-265.

Räsänen, E.2004 . Mielialahäiriöt ja itsetuhokäyttäytyminen. Teoksessa Lasten- ja nuorisopsykiatria. Toim. I. Moilanen, E. Räsänen, T. Tamminen, F. Almqvist, J. Piha & K. Kumpulainen. 3. uudistettu painos. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 340-345.

Räsänen, P. 26.2.2008. Matemaattisista oppimisvaikeuksista. Viitattu 16.3.2008. Niilo Mäki –Instituutti

<http://www.lukimat.fi/matematiikka/Vanhemmalle/matemaattiset-oppimisvaikeudet/kuinka-yleisia-ovat-matemaattiset->

Räty, V. 2004. Luentomoniste. Erityisopetuksen perusteet. Kuopion yliopisto.

Tainio, V-M. 2002. Lasten ja nuorten mielenterveys. Suomessa. Teoksessa Lasten erityishuolto- ja opetus Suomessa. Toim. M. Jahnukainen. 11. täydennetty painos. Lastensuojelun keskusliitto. Juva: Ws Bookwell, 200 – 214.

Saarelainen, R., Stengård, E. & Vuori – Kemilä, A. 2000. Mielenterveys ja päihdetyö. Yhteistyötä ja kumppanuutta. Porvoo: WSOY.

Savon ammatti- ja aikuisopiston erityisopetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma 16.2.2007. Kuopio.

Tietoa Touretten oireyhtymästä. 2006. Touretten oireyhtymää käsittelevän sarjan päivitys 3/2006. Päivittänyt Pertti Rintahaka. Tarkastettu 1.3.2006. Suomen Lastenhoitoyhdistys. ADHD-keskus. Helsinki: Tyylipaino Oy.

Tilastokeskus. 2007. Oppilaitostilastot 2006. Koulutus 2007. Yliopistopaino. Helsinki: Tilastokeskus.

Tuunainen, K. 2002. Vammaishuollon historialliset kehityslinjat Suomessa. Teoksessa Lasten erityishuolto- ja opetus Suomessa. Toim. M. Jahnukainen. 11. täydennetty painos. Lastensuojelun keskusliitto. Juva: Ws Bookwell, 13 – 22.

Viitapohja, K. 22.3.2004. Tietoa Touretten oireyhtymästä. Kehitysvammaliiton tietopankki. Viitattu 16.3.2008.

<http://www.saunalahti.fi/kup/syndroma/tourette.htm>

Liite 1 Ammatillisen koulutuksen erityisopiskelijat järjestämispaikan mukaan 1999-2005

AMMATILLISEN KOULUTUKSEN ERITYISOPISKELIJAT ERITYISOPETUKSEN JÄRJESTÄMISPAIKAN MUKAAN 1999–2005									
Vuosi	Järjestämispaiikka			Muussa ammatillista koulutusta antavassa oppilaitoksessa			Yhteensä ¹⁾		Ammatillisen
	Ammatillisessa erityisoppilaitoksessa			Erytisopetusryhmässä			Yleisopetuksen ryhmässä ²⁾		koulutuksen
	Osuus ammatillisen koulutuksen opiskelijamäärästä			Osuus ammatillisen koulutuksen opiskelijamäärästä			Osuus ammatillisen koulutuksen opiskelijamäärästä		opiskelijamäärä
	%			%			%		
1999	2 171	1,4	1 567	1,0	3 250	2,1	6 988	4,4	158 062
2000	2 426	1,5	1 414	0,9	4 123	2,6	7 963	5,0	159 884
2001	2 233	1,4	1 441	0,9	5 023	3,1	8 697	5,4	160 115
2002	2 366	1,4	1 470	0,9	6 324	3,8	10 160	6,1	166 809
2003	2 401	1,4	1 465	0,8	7 175	4,1	11 041	6,3	174 813
2004	2 493	1,1	1 557	0,7	8 401	3,6	12 451	5,4	230 823
2005	2 464	1,0	1 863	0,8	9 618	4,0	13 945	5,7	243 398
¹⁾ Sisältää vuodesta 2004 lähtien oppisopimuskoulutuksen ja näyttötutkintoon valmistavan koulutuksen. Vuonna 2005 erityisopiskelijoista 13 456 opiskeli oppilaitosmuotoisessa opetussuunnitelmaperusteisessa koulutuksessa ja 319 näyttötutkintoon valmistavassa koulutuksessa sekä 170 oppisopimuskoulutuksessa.									
²⁾ Sisältää oppisopimuskoulutuksen ja muualla kuin ammatillisissa erityisoppilaitoksissa järjestetyn näyttötutkintoon valmistavan koulutuksen vuodesta 2004 lähtien.									
--- Viivan eri puolilla olevat tiedot eivät ole täysin verrannollisia.									

ERITYISOPETUKSEN PERUSTE –KOODIT

- 01 hahmottamisen, tarkkaavaisuuden ja keskittymisen vaikeudet
- 02 kielelliset vaikeudet
- 03 vuorovaikutuksen ja käyttäytymisen häiriöt
- 04 lievä kehityksen viivästyminen
- 05 vaikea kehityksen viivästyminen; keskivaikea tai vaikea kehitysvamma
- 06 psyykkiset pitkäaikaissairaudet
- 07 fyysiset pitkäaikaissairaudet
- 08 autismiin ja Aspergerin oireyhtymään liittyvät oppimisvaikeudet
- 09 liikkumiseen ja motoristen toimintojen vaikeus
- 10 kuulovamma
- 11 näkövamma
- 12 muu syy, joka edellyttää erityisopetusta

Tilastokeskus

SELKOTEKSTIT

- RAJAA AIHE, JÄTÄ YLIMÄÄRÄINEN AIHE POIS
- MÄÄRITTELE TAVOITE: MITÄ HALUAT SANOA?
- MUKAUTA SANASTOA, KIELEN RAKENTEITA JA TEKSTIÄ
- TEE SELKEÄ JÄSENTELY
- KÄYTÄ LYHYITÄ LAUSEITA
- MUSTA VÄRI VALKOISELLA POHJALLA LUETTAVINTA
- PIENAAKKOSET LUETTAVAMPIA, KURSIIVI VAIN TEHOKEINONA
- OTSIKKO TEKSTIN PÄÄLLE
- VÄLIOTSIKOITA VÄHÄN
- YHDELLE RIVILLE YKSI ASIAKOKONAISUUS
- KAPPALEET EROTETAAN TOISISTAAN TYHJÄLLÄ VÄLILLÄ
- YKSI ASIA YHDELLE SIVULLE
- OIKEASTA REUNASTA LIEHU ELI RIVIT OVAT ERIPITUISIA
- TARKISTA TEKSTI
- KUVAT SELKEITÄ, RAJAA POIS YLIMÄÄRÄISET ASIAT
- KUVAT LÄHELLE TEKSTIN KOHTAA

(Mukaellen Puura 2006 & Kaprakan koulutus 4.4.2007, Kuopio)

Liite 1 Ammatillisen koulutuksen erityisopiskelijat järjestämipaikan mukaan 1999-2005

AMMATILLISEN KOULUTUKSEN ERITYISOPISKELIJAT ERITYISOPETUKSEN JÄRJESTÄMISPAIKAN MUKAAN						
Vuosi	Järjestämipaikka		Muussa ammatillista koulutusta antavassa oppilaitoksessa			
	Ammatillisessa erityisoppilaitoksessa		Erityisopetusryhmässä		Yleisopetuksen ryhmässä ²⁾	
	Osuus ammatillisen koulutuksen opiskelijamäärästä		Osuus ammatillisen koulutuksen opiskelijamäärästä		Osuus ammatillisen koulutuksen opiskelijamäärästä	
	%		%		%	
1999	2 171	1,4	1 567	1,0	3 250	2,1
2000	2 426	1,5	1 414	0,9	4 123	2,6
2001	2 233	1,4	1 441	0,9	5 023	3,1
2002	2 366	1,4	1 470	0,9	6 324	3,8
2003	2 401	1,4	1 465	0,8	7 175	4,1
2004	2 493	1,1	1 557	0,7	8 401	3,6
2005	2 464	1,0	1 863	0,8	9 618	4,0
¹⁾ Sisältää vuodesta 2004 lähtien oppisopimuskoulutuksen ja näyttötutkintoon valmistavan koulutuksen. Vuonna 2005 erityisopiskelijoista 13 456 opiskeli oppilaitosmuotoisessa opetussuunnitelmaperusteisessa koulutuksessa ja 319 näyttötutkintoon valmistavassa koulutuksessa sekä 170 oppisopimuskoulutuksessa.						
²⁾ Sisältää oppisopimuskoulutuksen ja muualla kuin ammatillisissa erityisoppilaitoksissa järjestetyn näyttötutkintoon valmistavan koulutuksen vuodesta 2004 lähtien.						
--- Viivan eri puolilla olevat tiedot eivät ole täysin verrannollisia.						

ERITYISOPETUKSEN PERUSTE – KOODIT

- 01 hahmottamisen, tarkkaavaisuuden ja keskittymisen vaikeudet
- 02 kielelliset vaikeudet
- 03 vuorovaikutuksen ja käyttäytymisen häiriöt
- 04 lievä kehityksen viivästyminen
- 05 vaikea kehityksen viivästyminen; keskivaikea tai vaikea kehitysvamma
- 06 psyykkiset pitkäaikaissairaudet
- 07 fyysiset pitkäaikaissairaudet
- 08 autismiin ja Aspergerin oireyhtymään liittyvät oppimisvaikeudet
- 09 liikkumisen ja motoristen toimintojen vaikeus
- 10 kuulovamma
- 11 näkövamma
- 12 muu syy, joka edellyttää erityisopetusta

(Tilastokeskus)

SELKOTEKSTIT

- RAJAA AIHE, JÄTÄ YLIMÄÄRÄINEN AIHE POIS
- MÄÄRITTELE TAVOITE: MITÄ HALUAT SANOA?
- MUKAUTA SANASTOA, KIELEN RAKENTEITA JA TEKSTIÄ
- TEE SELKEÄ JÄSENTELY
- KÄYTÄ LYHYITÄ LAUSEITA
- MUSTA VÄRI VALKOISELLA POHJALLA LUETTAVINTA
- PIENAAKKOSET LUETTAVAMPIA, KURSIIVI VAIN TEHOKEINONA
- OTSIKKO TEKSTIN PÄÄLLE
- VÄLIOTSIKOITA VÄHÄN
- YHDELLE RIVILLE YKSI ASIAKOKONAISUUS
- KAPPALEET EROTETAAN TOISISTAAN TYHJÄLLÄ VÄLILLÄ
- YKSI ASIA YHDELLE SIVULLE
- OIKEASTA REUNASTA LIEHU ELI RIVIT OVAT ERIPITUISIA
- TARKISTA TEKSTI
- KUVAT SELKEITÄ, RAJAA POIS YLIMÄÄRÄISET ASIAT
- KUVAT LÄHELLE TEKSTIN KOHTAA

(Mukaellen Puura 2006 & Kaprakan koulutus 4.4.2007, Kuopio)

